саме те суспільство, яке не чіпляється за віджиле, а використовуючи все краще з минулого, рухається вперед по шляху правових реформ.

Література

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник : пер. з рос. / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

2. Певцова Е.А. Формирование правового сознания у школьной молодежи: состояние, проблемы и перспективы / Е.А. Певцова // Государство и право. – 2005. – № 4. – С. 31–37.

3. Положення про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29.05.1995 р. № 366 // Зібрання постанов уряду України. – 1995. – № 8. – Ст. 198.

4. Про правові засади цивільного захисту: Закон України / Верховна Рада України – К., 2004.

5. Легуша С.М. Сутність, функції і механізм правового виховання курсантів ВНЗ МВС України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01 / С.М. Легуша. – К., 2002. – 19 с.

6. Макушев П.В. Проблеми виховання та самовиховання майбутніх юристів / П.В. Макушев // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2000. – № 1. – С. 157–160.

7. Маюров Н.П. Воспитательно-правовая работа как средство поддержания служебной дисциплины в органах милиции: история и современность / Н.П. Маюров // “Черные дыры” в российском законодательстве. – М., 2004. – № 4. – С. 16–19.

8. Про затвердження Настанови з організації виховної роботи з особовим складом МНС України : Наказ МНС України від 10.07.2003 р. № 226.

9. Ортинський В.Л. Актуальні проблеми виховання курсантів у вищих навчальних закладах системи МВС України : навч.-метод. посіб. / В.Л. Ортинський, В.І. Ряшко. – Л., 2006. – 272 с.

10. Подберезький М.К. Правове виховання як педагогічна проблема: наукові записки кафедри педагогіки / М.К. Подберезький ; [ред. кол.: гол. ред. Л.І. Нечепоренко]. – Вип. 1. – Х. : ХДУ, 1996. – 145 с.

ЗЕЛЕНСЬКИЙ Р.М.

ФАКТОРНО-КРИТЕРІАЛЬНА МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Розбудова незалежної правової держави в Україні зумовлює потребу виховання громадян з розвиненим почуттям особистої й професійної відповідальності, що слугує необхідною умовою реалізації вимог будь-якого демократичного суспільства, запорукою саморозвитку особистості і суспільного вибору. Особливої гостроти ця проблема набуває в старшому юнацькому віці,

коли відбувається становлення розумової, фізичної, емоційно-вольової, громадянської зрілості особистості, утвердження постійної структури характеру, з'являється потреба у самовизначенні, прагнення виробити власне ставлення до навколишньої дійсності й виконання в майбутньому професійних обов'язків. У цьому плані серед виховних інститутів провідне місце посідають ВНЗ завдяки своїм потенційним можливостям здійснення спеціально організованого, цілеспрямованого й систематичного впливу на учнівську й студентську молодь.

Вивчення стану наукової розробленості проблеми свідчить, що проблема формування відповідальності студентської молоді в освітньому просторі ВНЗ розглядається дослідниками в таких аспектах: зміст і напрями формування моральної відповідальності у студентів-першокурсників (Н. Берьозкіна); педагогічні умови формування відповідального ставлення до навчання в процесі самостійної роботи студентів (О. Коваленко); технології виховання відповідальності в майбутніх військовослужбовців (В. Балашов, С. Гречко, С. Морозов, Ю. Сичевський, С. Тюрін); морально-правові аспекти формування відповідальності у процесі фахової підготовки педагогічних працівників (Г. Васянович, О. Ельбрехт).

Утім, автори названих досліджень не вдавалися до діагностування рівня сформованості відповідальності студентів за допомогою методів кваліметрії.

Мета статті – розробити факторно-критеріальну модель оцінювання рівнів сформованості відповідальності особистості й визначити коефіцієнт вияву цієї якості у студентів контрольної та експериментальної груп на констатувальному етапі експерименту.

Багатоаспектність підходів до визначення суті категорії "відповідальність" (форма обов'язку, регулятор соціально-моральних відносин; вольова якість особистості; моральне почуття; моральна якість тощо) зумовила пошук раціональних підходів до оцінювання рівнів сформованості окресленої якості у студентів ВНЗ. Це завдання вдалося вирішити за допомогою наукових принципів кваліметрії – науки про кількісне вимірювання якісних характеристик. Методологія та інструментарій кваліметрії дає змогу плідно формалізувати якісні характеристики відповідних явищ і процесів через їх розподіл на простіші, визначати нормативний чи стандартизований їх хід через систему критеріїв-показників. Технологія кваліметрії забезпечує вимірювання результатів, що фіксують прояв тієї чи іншої ознаки на певний момент часу. Найвища оцінка ("верхня межа") у кваліметричному вимірюванні становить 1,00. Особливістю факторно-критеріального моделювання є те, що вдається звести до порівняльного вигляду розмаїття виміряних різними методами, способами та прийомами показників, що мають різні одиниці вимірювання.

На основі класичних кваліметричних моделей ми розробили факторно-критеріальну модель оцінювання рівня сформованості відповідальності. Установлено, що відповідальність як складне цілісне явище характеризується

чотирма окремими факторами або критеріями: усвідомленням відповідальності як суспільної норми в конкретній діяльності; сформованістю рис характеру, що виражають ставлення відповідальної особистості до себе й тих, хто її оточує; розвитком вольових якостей, які сприяють вияву відповідальності в дії; наявністю якостей, що забезпечують здатність до самовдосконалення.

Розробка факторно-критеріальної моделі оцінювання рівня сформованості відповідальності передбачала визначення експертами вагомості кожного фактора шляхом ранжування. З методів експертних оцінок ми обрали метод рейтингу (метод оцінної класифікації) та метод бальних оцінок. З методів соціологічних досліджень – анкетування. Основною методикою було визнано групове експертне оцінювання. За допомогою цієї методики здійснювалось формування колективного судження.

Зауважимо, що для проведення групового експертного оцінювання обираються кваліфіковані професіонали-експерти. Заздалегідь складаються питання, які ставлять експертам. Вони проставляють бали (бальну оцінку або ранг) проти кожного питання. Потім проводиться статистична обробка результатів опитування. Завершується цикл повторним наданням анкет експертам для остаточного узгодження за результатами обробки. Основним правилом групового експертного оцінювання є створення умов для індивідуального опитування експертів (вони не повинні спілкуватися й обговорювати будь-які питання). Результати багатьох експериментів підтверджують гіпотезу про велику надійність колективної експертної думки порівняно з індивідуальною.

Після повторної обробки даних спочатку за інтервалами, а потім з визначенням середньої величини стосовно кожного інтервалу було ранжовано фактори, які за вагомістю розташувались у такому порядку (табл. 1).

Таблиця 1

Ранжування факторів категорії “відповідальність” за їх вагомістю

№ з/п	Фактор (Ф)	Вагомість фактора (М)
1	Усвідомлення відповідальності як суспільної норми в конкретній діяльності	0,3
2	Сформованість рис характеру, що виражають ставлення відповідальної особистості до себе й тих, хто її оточує	0,22
3	Розвиток вольових якостей, які сприяють вияву відповідальності в дії	0,26
4	Наявність якостей, що забезпечують здатність до самовдосконалення	0,22
Разом		1,00

Невід’ємним елементом кваліметричної моделі оцінювання рівнів сформованості відповідальності є визначення простих властивостей факторів,

тобто тих показників, які, з одного боку, найадекватніше характеризують кожен фактор, а з іншого – легко піддаються спостереженням, а тому є оцінюваними. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження [1–3] ми склали перелік показників кожного фактора (табл. 2).

Таблиця 2

Перелік показників, що характеризують фактори (критерії) відповідальності

№ з/п	Фактор (Ф)	Вагомість фактора (М)	Показники
1	Усвідомлення відповідальності як суспільної норми в конкретній діяльності	0,3	– сформованість знань про сутнісні характеристики відповідальності; – сумлінне виконання доручень, зобов'язань; – здатність брати на себе відповідальність за власні прорахунки та прорахунки інших
2	Сформованість рис характеру, що виражають ставлення відповідальної особистості до себе й тих, хто її оточує	0,22	– упевненість; – вимогливість; – самокритичність; – самоповага
3	Розвиток вольових якостей, які сприяють вияву відповідальності в дії	0,26	– самостійність; – наполегливість; – активність; – ініціативність; – рішучість; – дисциплінованість
4	Наявність якостей, що забезпечують здатність до самовдосконалення	0,22	– організованість; – самоконтроль
Разом		1,00	

Цей перелік було винесено на "суд" експертів. Обговорення показників відразу ж набуло предметного характеру, вносилися пропозиції, переформульовувалися критерії. При затвердженні показників виходили з того, що хоча набір деяких з них і недосконалий, він все-таки дає змогу визначати й оцінювати прояви відповідальності.

Логічним продовженням у створенні моделі оцінювання рівнів сформованості відповідальності стало виявлення вагомості показників кожного фактора (m) шляхом експертного оцінювання. Після обробки даних та зведення їх до єдиної системи обчислення, здобуто такі ранжовані ряди вагомостей або значущості показників (табл. 3).

Таблиця 3

Модель кваліметричного підходу до оцінювання рівнів сформованості відповідальності

№ з/п	Фактор (Ф)	Вагомість фактора (М)	Показники	Вагомість показника (m)	Коефіцієнт відповідності (міра реалізації) (v)
1	Усвідомлення відповідальності як суспільної норми в конкретній діяльності	0,3	– сформованість знань про сутнісні характеристики відповідальності; – сумлінне виконання доручень, зобов'язань; – здатність брати на себе відповідальність за власні прорахунки та прорахунки інших	0,23 0,39 0,38	
2	Сформованість рис характеру, що виражають ставлення відповідальної особистості до себе й тих, хто її оточує	0,22	– упевненість; – вимогливість; – самокритичність; – самоповага	0,24 0,31 0,20 0,25	
3	Розвиток вольових якостей, які сприяють вияву відповідальності в дії	0,26	– самостійність; – наполегливість; – активність; – ініціативність; – рішучість; – дисциплінованість	0,19 0,16 0,20 0,18 0,13 0,14	
4	Наявність якостей, що забезпечують здатність до самовдосконалення	0,22	– організованість; – самоконтроль	0,49 0,51	
Разом		1,00			

Дані табл. 3 дають підстави говорити про створення попереднього варіанта факторно-критеріальної моделі оцінювання рівня сформованості відповідальності особистості.

Кількісні та якісні зміни показників визначених критеріїв простежуються на основі обчислення коефіцієнта відповідності (v), який визначається за формулою $Д_{вс} + К_{вв} + Д_{сс} + К_{вс} + Д_{нс} + К_{вн}$, де $Д_{вс}$, $Д_{сс}$, $Д_{нс}$ – усереднений діа-

пазон кількісних оцінок високого, середнього й низького рівнів; $К_{вв}$, $К_{вс}$, $К_{вн}$ – кількість осіб кожного рівня у відносних одиницях щодо відсотка.

Для одержання достовірної інформації про рівень сформованості й міру вияву відповідальності у студентів експериментальної й контрольної груп на констатувальному етапі експерименту ми використали комплекс відповідних методик. Так, коефіцієнт відповідності за показником "сформованість знань про сутнісні характеристики відповідальності" критерію "усвідомлення відповідальності як суспільної норми в конкретній діяльності" було визначено завдяки методу інтерв'ю. Показник "сумлінне виконання доручень, зобов'язань" перевірявся за анкетою, складеною на основі опитувальника "ОТКЛЕ". Міра вияву відповідальності за показником "здатність брати на себе відповідальність за власні прорахунки та прорахунки інших" відстежувалася за методикою визначення суб'єктивного контролю. Показники за критерієм "сформованість рис характеру, що виражають відповідальне ставлення особистості до себе й тих, хто її оточує" (упевненість, вимогливість, самокритичність, самоповага) перевірялися шляхом анкетування, тестового опитувальника "Упевненість у собі" та методики визначення особистісного диференціала (ОД) за фактором "Самоповага". Діагностування студентів з метою визначення міри вияву показників критерію "розвиток вольових якостей, що сприяють вияву відповідальності в дії" здійснювалося за методикою, розробленою Л. Уманським, І. Френкелем, А. Лутошкіним. Для перевірки рівня вияву в студентів показників критерію "наявність якостей, що забезпечують здатність до самовдосконалення", було використано тестовий опитувальник "Чи організована Ви людина?" та особистісний тест Р. Кеттела (за фактором Q) (табл. 4).

Таблиця 4

Кваліметрична модель оцінювання рівнів сформованості відповідальності студентів контрольної й експериментальної груп на констатувальному етапі експерименту

№ з/п	Фактор (Ф)	Вагомість фактора (М)	Показники	Вагомість показника (m)	(v) Е.гр	(v) К.гр
1	Усвідомлення відповідальності як суспільної норми в конкретній діяльності	0,3	– сформованість знань про сутнісні характеристики відповідальності;	0,23	0,49	0,48
			– сумлінне виконання доручень, зобов'язань;	0,39	0,49	0,49
			– здатність брати на себе відповідальність за власні прорахунки та прорахунки інших	0,38	0,53	0,53

Продовження табл. 4

№ з/п	Фактор (Ф)	Вагомість фактора (М)	Показники	Вагомість показника (m)	(v) Е.гр	(v) К.гр
2	Сформованість рис характеру, що виражають ставлення відповідальної особистості до себе й тих, хто її оточує	0,22	– упевненість; – вимогливість; – самокритичність; – самоповага	0,24 0,31 0,20 0,25	0,52 0,49 ,50 0,53	0,51 0,50 0,53 0,53
3	Розвиток вольових якостей, які сприяють вияву відповідальності в дії	0,26	– самостійність; – наполегливість; – активність; – ініціативність; – рішучість; – дисциплінованість	0,19 0,16 0,20 0,18 0,13 0,14	0,50 0,54 0,50 0,52 0,49 0,48	0,53 0,55 0,49 0,56 0,48 0,53
4.	Наявність якостей, що забезпечують здатність до самовдосконалення	0,22	– організованість; – самоконтроль	0,49 0,51	0,52 0,43	0,53 0,44
Разом		1,00		–	0,48	0,49

Висновки. Отже, результати нашого обстеження дають підстави аргументовано стверджувати, що відповідальність як інтегральна якість особистості, ще не набула ознак стійкої якості у студентів вищих навчальних закладів. Відповідно до прийнятого діапазону кількісної оцінки рівнів сформованості відповідальності за стандартами кваліметрії (за Г. Єльниковою) (1,00–0,75 – високий; 0,74–0,5 – середній; 0,49–0,0 – низький), усереднений коефіцієнт її прояву як для експериментальної, так і для контрольної груп знаходився в межах 0,48–0,49, що дало змогу визначити рівень сформованості відповідальності як низький. Тому завдання формувального етапу експерименту полягали в теоретичному обґрунтуванні та практичній перевірці педагогічних умов формування відповідальності студентської молоді під час навчання у ВНЗ й, зокрема, на заняттях з фізичного виховання.

Література

1. Бех І.Д. Критерії моральної вихованості молодших школярів: Книга для вчителя / І.Д. Бех. – К. : Рад. школа, 1989. – 95 с.

2. Ващенко Т.Г. Діагностика моральних цінностей особистості школярів / Т.Г. Ващенко // Рідна школа. – 1996. – № 2. – С. 24.

3. Левківський М.В. Критерії та рівні розвитку відповідального ставлення до праці / М.В. Левківський // Рідна школа. – 1993. – № 11–12. – С. 54–56.

4. Єльнікова Г.В. Наукові основи управління загальною середньою освітою в регіоні / Галина Василівна Єльникова. – Х., 1999. – 296 с.

5. Сопов В.Ф. Методические указания по исследованию черт характера / В.Ф. Сопов, М.В. Сопова. – Алма-Ата, 1990. – 11 с.

6. Ратанова Т.А. Психодиагностические методы изучения личности : учеб. пособ. / Т.А. Ратанова. – М. : Моск. псих.-соц. ин-т, 2000. – 263 с.

ЗІНЧЕНКО В.О.

ТЕОРІЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства все більше відчувається потреба у висококваліфікованих фахівцях, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до ефективної творчої професійної діяльності. Такі вимоги пов’язані, перш за все, зі зміною самої сутності економіки, яка вже стає не просто економікою матеріального виробництва, а й економікою знання, що надає нового змісту сенсу життя людини, її культурним цінностям. У зв’язку із цим основним напрямом розвитку вищої освіти стає підготовка відповідального та компетентного фахівця, який не тільки вільно володіє професією, а й орієнтується в суміжних з нею сферах діяльності, здатний працювати на рівні світових стандартів, готовий до професійного саморозвитку, соціальної та професійної мобільності. Фактично, модернізація економіки як умова виходу з кризи української держави пов’язується з модернізацією вищої професійної освіти, що ставить завдання оновлення змісту освіти та забезпечення якості освітньої діяльності.

Стан розвитку вищої освіти в Україні не можна оцінити сьогодні однозначно. Багато об’єктивних чинників гальмують позитивні модернізаційні процеси. Це й зниження обсягів фінансування на освіту, і вкрай низька оцінка суспільством результатів інтелектуальної праці, і часовий розрив між реальним науково-технічним розвитком, запитами економіки й роботодавців та оновленням змісту процесу навчання.

Разом з тим офіційні документи свідчать про головні напрями державної освітньої політики нашої країни – модернізацію системи вищої професійної освіти, покращення її стану, створення умов для підвищення якості. Пошук нових підходів до вдосконалення якості підготовки фахівців також зумовлений входженням України до Болонського процесу, що відповідає меті цього приєднання – функціонування єдиного освітнього простору на засадах створення системи відповідності критеріїв і методологій підготовки фахівців.

Дослідження проблеми якісної підготовки фахівців не виходять з кола інтересів дослідників, викладачів-практиків та керівників вищих навчальних